

GRAJJET, DRAWWIET TIFKIRIET

IL-PESTA TAL-1813 U L-MADONNA TAN-NOFS

MINN MONS. PROF. ARTURO BONNICI

Fit-triq ewlenija tal-Isla, Triq ir-Rebħa, fiż-żmien l-imghoddha "Strada Vittorja", jew Triq Irjali, f'nofs il-Pjazza l-ġidida, "4 ta' Settembru", hemm Madonna ta' rħam bil-Bambin fuq dirghajha. Qabel il-gwerra, dik il-Madonna wieqfa fuq pedistall twil u rrejx, kella skrizzjoni bil-latin immaqqxa f'irħam li bil-malti tgħid hekk: "Lil Alla t-Tajjeb u Kbir nett (D.O.M.) u lil Ommu l-Verġni Bambina, taħt it-titlu tal-Vitorja, maħtura minn missierijietna Patruna ta' din il-Belt, b'qima speċjalji — għaliex fis-sena 1813, meta l-pesta laqtet bl-iqraha l-Islanda ta' Malta, in-nies tal-Isla gew meħlusin mit-turment tal-pesta bil-harsien bla waqfien ta' dik il-Verġni kbira — b'tifkira dejjiema tal-gratitudni tagħhom, bħala temm tal-wegħda, bil-kunsens tal-Gvern, mogħiġi b'digriet tas-17 ta' Lulju 1914, huma jagħtu, jiddedikaw u jikkonsagħraw lill-istess salvatrici Omm Alla din ix-xbiha maħduma, mħallsa miċ-ċittadin Salvatur Debarro u sollemente imwaqqfa".

Kienet pesta qalila ħafna dik imsemmija fil-is-krizzjoni. Bdiet fit-3 ta' Mejju 1813 u damet sejra sal-ħidu, tas-sena 1814. Qerdet xejn inqas minn 4,572 ruh. Ma ġewx mimsusin minn dik il-marda l-Isla u l-irħula Qrendi, Kirkop, Ghaxaq u Balzan. Meta waqfet f'Malta, bdiet — fit-22 ta' Frar — Ghawdex u qedet hemm 96 ruh oħra sakemm fit-8 ta' Settembru 1814, l-Awtoritajiet iddikjaraw li l-periklu intemm.

F'marda hiekk tal-biżgħa għandna, "għażiex nistaghġib muħux bil-helsien ta' post mill-marda, daqskekkem bit-tieba u, qawwa nisranja ta' dawk li b'sens ta' karata u bil-periklu li jittieħdu u jmutu biha, kienu jduru bl-impeštati".

Jghidilna Akille Ferris li, meta skuppijt f'Malta dik il-marda, l-Isqof Mattei kien Ghawdex jaġħmel iż-żjara pastorali. Malli sar jaf, ġie Malta u għammer fil-palazz tal-Belt, f'nofs il-periklu. Ta' immissier huwa hareġ ittri pastorali biex iwissi lin-nies jaġħmlu. Hili-thom biex dak il-flaġell ma-jinxterid. Fl-24 ta' Mejju b'dieqa ta' qalb, huwa ordna l-għeluq tal-knejjes biex jevita l-affollament, u talab lin-nies biex jassistu bil-moħħi għall-quddiesa li kellha titqaddes f'kuu kni-

sja parrokkjali u fil-knejjes tal-patrijet, f'hix iffissat. Irrikimanda wkoll l-ġħajnejha u l-mħabba lejn il-fqar, speċjalment l-Isqof. L-Isqof ġingħaqad ukoll mal-kummissarju Civil Sir Hildebrand Oakes, meta dan ħareġ ordnijiet ieħġa fl-ċirkostanza u kieb li min jikser dawk l-ordinijiet ikun qed jipprova mill-karita nisranja. In-ġhaqqad ukoll ma Sir Thomas Maitland, li kien għadu kif wasal fil-Gżira bit-titlu ġdid ta' "Gvernatur u Kap-Kmandant ta' Għejjer Maltin", u b'żewġi pasto l-ġejnejet wissa. In-nies biex jobdu bis-sabar l-ordinijiet tal-Gvern u pprojekċixxa, taħt piena tal-iskomunika, li jżommu hwejjeg imniġgsa bil-pesta, jew jaħbu l-ibies, mobbli jew ogġetti oħra, ikunu ta' liema valur ikunu, kemm il-darba dawn ikunu mniġgsa jew sospetti, jew kemm il-darba huma ma jgħarrfux lill-Gvern bil-hwejjeg misjuba.

ATTI EROJCI

L-Isqof Mattei ma kienx waħdu fost il-kleru li marru jew baqgħu fil-periklu, biex jaqdu d-dmrijiet pastorali tagħhom qalb l-impastati. Issemmejew bħala martri li waqqħu vittmi tad-dimir saċċerdotali tagħhom Dun Gużepp Camilleri, Kanoniku Propostu ta' San Pawl tal-Belt, Patri Nikolai

Trapani, Viċi-Parrku ta' Portu Salvu, Dun Ferdinand Camilleri, Viċi-Parrku tal-Furjana, li kienet għadha mhiex parroċċa, u l-Patrijet kapuċċini Danjel, Anton u Samwel. Dun Viċenç Cachia, Arcipriest tal-Isla għie delegat mill-Isqof biex minn floku jieħu kura tat-Tliet Ibliet.

Meta spicċat il-pesta, u sewwa sew fid-29 ta' Jan-nar 1814, l-Isqof Mattei ordna Te Deum fil-knejjes parrokkjali kollha tal-ġżira bhala radd il-hajr lil Alla għal-helsien; huwa stess intona t-Te Deum fil-knjisja ta' San Gwann, jid-hi li qrajt x'imkien, fil-preżenza tal-Gvernatur.

Espożizzjonijiet ewkaristiċi u priedki, daqq ta' qnejen, u sparar tal-kanuni, proċessjonijiet, fest-hom waħda d-dioċesana għas-Sanctwarju tal-Melieha, b'raddi il-hajr saru ma Malta u Ghawdex u għadhom isiru kull sena:

"CICERO PRO DOMO SUA".

Issa għidtilkom, bieżżejjed dwar il-pesta; ħalluni għalhekk, nerġa lura minn fejn tlaqt u tħidulix "Cicer pro domo sua, Mons. Bonnici i-ġħalk-Isla". Nergħi l-Isqof il-Madonna ta' rħam. Konna nsejħulha "l-Madonna Tan-Nofs". Għax kienet sewwa sew f'nofs it-tul tal-Isla u, għal ftit, miħux f'nofs il-wisa tagħha wkoll. Kont taraha minn fuq il-Vitorja u minn fuq San Filippu, iż-żewġ poli tal-Isla. Malli titla mit-telħha ta' San Giljan, li dari kienet trieq l-aktar pas-saġġa għax minnha kien jgħaddu n-nies jidher, u għad-dgħajjes, kont til-maħdi dik il-Madonna.

"IT-TOKK" TAL-ISA

Kienet iċ-ċentru — it-“Tokk” tal-Isla. It-traffiku kien jaħaddi minn naħha u mihha tagħha: dejjem iż-żommu max-xellug. Il-proċessjonijiet jew il-funerali

(ikompli fil-paġna 4)

IL-PESTA TAL-1813 u L-MADONNA TAN-NOFS

(ikompli mill-paġna 3)
 kienu jghaddu minn ħdejha iżommu mal-lemin. Madwarha tliet kažini: dak tal-Banda, l-ieħor imsejjah taż-Zumżum u dak tas-Societa Operaia Cattolica — S. Giuseppe; Kamra ta' Lettura, id-Dockyard Literary Club u s-Sede tal-Azzjonji Kattolika; żewġ spilżeriji, tliet parilukkiera, tliet qinematografi, kafetterija, hajjat, ħwienet tal-merċa, pastizzerija u ħwienet tax-xorb, u l-posta waħdenja, l-ewwel mal-hajt, imbagħad fuq kolonna ħamra.

Quddiemu dik il-istatwa kienet titkebbes hakbar luuġgiegħ ta' San Gwann; quddiemha kien jibda ic-ċirku taż-żfin fil-Karnival meta ddoqq il-Banda barra l-Każin; sa ħdejha kien jašu n-nies li jippassiġ-ġaw, bhal fi Strada Rjal l-Belt, speċjalment nhar ta' Hadd; quddiemha sar l-ewwel "terminus" meta bdew il-karozzi mill-Belt għalli-lsla. Il-Madonna tan-Nofs kienet pont ta' ornementi. Konna ngħidu: "Hdejn il-Madonna tan-Nofs", "Quddiemu il-Madonna tan-Nofs" u "Wara il-Madonna tan-Nofs".

FANAL U STILLARJU

Fid-29 ta' Jannar ta' kull sena kienu jdawru l-pedestall itaghha bit-tazzi kkuluri taż-żejt mixgħulin u matu il-festil tat-Twelid tal-Madonna kienu jtiegħi warajha stillarju kbir tal-ħadid, mixgħul l-ewwel bit-tazzi taż-żejt — homor bojod u ħodor.

Niftakar fil-familji li kien hemm mal-erba' truf tal-bini ta' madwarha: il-fa-

milja Cuschieri, li minnha ħareġ is-Sur Edgar, li lahaq Segretarju Amministrativ tal-Gvern, il-familja Sciriha, il-familja Fiorini, li minnha ħareġi il-ispizjari Fredu, illum bl-ispizjera tiegħu mhux il-bogħod mill-Madonna, centru ta' hafna Sengleani li ħarġu mill-Isla, meta, kull sena, imorru hemm għall-festa tal-Bambina, u s-Sinjura Zeżin, xwejha dejjem ser tmut u ma tmut qatt; fl-ahħar miejet hi wkoll, kif għad immu aħħla lkoll.

KEMM KIENET HELWA

Nerġiġi għall-istatwa, mahduma mill-iskultur magħru Censu Dimech. Kemm kienet ħelwa u mponenti fuq dak il-pedestall proporzjonat, iriqeq u twi, imdawwar b'kanċell tal-ħadid ippuntat! F'kull kantuniera tal-kanċell kien hemm kanun bil-bokka tiegħu l-isfel, imdeffes fl-art iż-żejt minn nofsu. Imwa ħal mal-pedestall, quddiem il-istatwa kien hemm fanal sabieħ tal-ħadid, b'lampa "taż-żejt" li kienet tiġi kulljum, għax kien thallha, għalhekk, legat fuq id-där fejn illum hemm is-Sede tal-Azzjonji Kattolika. Dari kienet tiehu ħsieb ix-xegħil il-familja Galea. Il-piż għie trasferit fuq post-ieħor ħdejn dik id-dar u illum tiehu ħsieb il-familja Grech.

Wara il-istatwa, għal xi żmien kien hemm ghajnej tal-ilma, li minnha kien jimlew in-nies tal-iskontri tan-naħħa tas-sur. Niftakar dik il-ghajnej spiss kienu jħalluha miftuha u l-ilma jinhela (ihallas il-Gvern), imbagħad kien jiġi il-Pulizzija jagħlaqha bil-muftieħ. Fl-ahħar għamlulha

pompa biex tingħalaq wa-heha u dawruha b'hofra kbi-ra miksija bis-siment biex l-ilma ma jċarċarx mat-trieq. Kemm grejna madwar dik il-istatwa! Kemm qbiżna u dħalna go dak il-ħadid, avolja l-genituri tagħha kienu jifθu ħajnejna biex ma nweġġgħux b'dak il-ħadid jew indaħħlu xi ponta f'għajnejna!

KAROZZI U BOMBI

Meta bdew jidħlu l-karozzi u t-“trucks” l-Isla, in-hasset il-ħtieġa li jidjequ l-bankini madwar il-istatwa biex jaġħtu aktar wisgħa għat-traffi. U meta -l-is-pazju ma kienx biżżejjed tneħħew il-kanuni u l-ħadid ta' madwarha, u saret tarġa dejqa ċejkna taż-żonqor bħala ripar għall-pedistall.

Għalkemm kienet f'nofs il-ħbit mill-ajru, dik il-Madonna ma għietx milquta fil-gwerra. B'danakollu, fir-rikostruzzjoni tal-ħalli, għie deċiż li dik il-Madonna titneħha minn-nofs it-trieq u titqiegħi għidher f'nofs il-pjazzza, mhux il-bogħod minn fejn kienet qabel. Il-pedestall snell għie imibdu f'wieħed baxx u wiesa; l-iskrizzjoni ma twaħħletx miiegħu, iżda nxteħtet fid-dlam u fil-men-sja. B'hekk dak il-monument ħajj u jitkellem sar statwa mejta u muta.

Jixi qillha lill dik il-istatwa votiva tal-Madonna in-nofs ta' pjazza imsemmija għal-jum sabieħ u għażejj ta' meta s-Sengleani nkurunaw il-Bambina sollement; minn hemm ukoll għadha l-Patrunga tal-Isla. Iżda m'għadhiex aktar “il-Madonna tan-Nofs” li tfakkrek fil-ħarsien tal-Isla mill-pesta tal-1813.